

Esglésies amb campana d'obús. Baldomà (part 2)

Baldomà és un antic nucli medieval de carrers costeruts i carregat d'història. Aquesta població, que a l'any 1328 pertanyia al Marquesat de Camarasa, va annexionar-se al municipi d'Artesa de Segre l'any 1926.

Per a poder-nos fer una idea de la importància d'aquest indret al llarg dels temps, cal seguir dues recomanacions. La primera és gaudir d'una tranquil·la passejada pels seus carrers, deixant-se emportar per l'atmosfera ancestral que s'hi respira, i voltar pels interessants paratges de les rodalies que són un doll d'història; i la segona, visitar-hi el Museu Paleontològic on trobarem materials recollits en aquesta contrada pel Sr. Antoni Borrell. Els objectes exposats abracen tots els períodes de l'evolució de la humanitat, des de l'època dels dinosaures fins als nostres dies.

L'església de Baldomà

L'origen de l'església de Baldomà, dedicada a l'Assumpció de Maria, podria datar-se a finals del segle XII o principis del XIII, tot i que les notícies documentades ens arriben des de l'any 1300. Aquest temple que està orientat a ponent, exactament a 280°, primitivament estava format per una sola nau coberta amb volta de canó apuntada i absis semicircular.

Al llarg del s. XVII diverses esglésies del municipi i rodalies patiren la transformació del seu original aspecte romànic amb la conversió a l'estètica del Renaixement, on s'hi destacava, a sobre de la porta modificada, un rosetó característic i, en alguns casos com el que ens ocupa, es complementava amb una fornícula entre l'arc dovellat que forma la porta i la rosassa. En el nostre municipi, aquestes transformacions les podem veu-

re, entre d'altres, a l'antiga església parroquial d'Artesa de Segre (avui reemplaçada per l'actual), Vall-llebrera, Seró, Anya, Alentorn, Tudela, Folquer, Montmagastre, Refet...

A Baldomà aquesta modificació es produeix l'any 1692, època en què hom creu es bastiren les capelles laterals que ampliaren considerablement l'espai interior del conjunt; el qual, avui, ha esdevingut un dels temples més grans del municipi.

A la façana, a més del rosetó carac-

terístic d'aquestes modificacions, hi veiem una fornícula amb la imatge de l'Assumpció. També, a la dreta de la porta, hi podem veure una creu de pedra, cimentada, commemorativa de la Santa Missió de l'any 1942.

A la nau principal, amb cor sostingut amb bigues de fusta i barana de ferro a sobre la porta d'entrada, ens sobta la lluminositat de l'Altar Major, presidit per la imatge de l'Assumpció. Aquesta imatge està voltada per un fresc realitzat pel pintor local Antoni Borrell, signat en data 14 d'abril del 1992. L'escenificació d'aquesta pintura ens mostra la Mare de Déu protegint la població de Baldomà, alhora que els seus habitants li donen les gràcies per les collites. Aquest fet es dibuixa amb les figures d'homes, dones i infants oferint a la Verge Mare els fruits dels camps baldomarencs: el raïm i el blat. També el mal hi és present en

aquesta composició: entre els núvols rogençs, camuflats entre les bromes, a banda i banda de Maria s'hi endevinen dues cares de dimonis esverats que simbolitzen la derrota del mal a mans del bé.

En el mur del costat de l'epístola hi ha, dins d'una fornícula, la imatge de Sant Antoni, venerat en gairebé totes les esglésies del municipi. També hi trobem l'altar del Sagrat Cor amb la imatge homònima flanquejada per Sant Josep i Sant Isidre, patró de la pagesia.

A la banda oposada de la nau, al mur de l'evangeli hi destaca l'altar de la Mare de Déu del Roser, la qual fins als anys 50 va tenir una gran veneració popular a tota la comarca amb la celebració a tots els pobles de la seva diada. Durant la guerra civil es va cremar a Artesa de Segre el retaule barroc del Roser elaborat per Ramon Caselles a finals del s. XVIII, i hi ha constància documental als arxius

Mural de l'Altar Major pintat per Antoni Borrell

municipals de l'existència d'una Confraria del Roser a principis del 1800, tot i que probablement és molt anterior. A Baldomà, el Roser se celebrava al maig. La Sra. Rosalia Brescó recorda la lletra de la tornada que es cantava en aquesta festa:

*Sant Domingo un dia
les roses collia
del Roser Sagrat.
Les quinze més belles
són quinze estrelles
del cel estrellat.*

En aquesta paret també hi trobem la capella del Sant Crist crucificat, amb la imatge de la Mare de Déu dels Dolors als seus peus. Aquesta és la creu que s'utilitza per fer el Via Crucis de Setmana Santa. La darrera imatge de l'església la trobem a la paret pròxima a la porta de sortida: és una representació de Santa Teresa.

El campanar i les antigues campanes

El campanar és del tipus d'espadanya o cadireta amb tres 3 obertures: dues bessones i una altra petita, centrada a sobre d'elles. Seguint una tendència estesa al municipi (Colldelrat, Seró, Vernet, Vilves...), i que en alguns casos s'ha superat tornant a la forma original, el campanar de Baldomà està complementat amb un calaix d'obra que, aprofitant la part frontal que for-

Campana d'obús i obertura prevista per a una campana dirigida vers el poble

ma el cloquer original, converteix l'espadanya en habitacle. En el cas de Baldomà, donat que el frontis de l'església està encarat lateralment al poble, s'hi va fer una obertura dirigida cap a la població per penjar-hi una altra campana que ressonés sobre les cases i carrers. No s'hi ha penjat.

Un dels darrers alcaldes del municipi de Baldomà, abans de l'annexió, va ser en Marià Galceran, un home de caràcter fort i de grans qualitats que també va ser nomenat regidor a Artesa de Segre el 9 de juny del 1927, quan Baldomà ja s'havia incorporat a aquest municipi. Durant el seu mandat, una de les campanes es va despenjar caient a la plaça. El Sr. Baldomer Porta encara recorda les dificultats que hi varen haver per penjar la campana nova, que –tal com ens explica– es va fondre fora de Baldomà, trencant el que aleshores era tradició: fondre les campanes en el mateix lloc on han de ser penjades.

Les antigues campanes varen ésser despenjades en plena guerra civil, entre els mesos de setembre i octubre de l'any 1937. Durant aquells dies es cremaren tots els ornaments de l'església, salvant-se unes imatges que va poder recollir el Sr. Francesc Trepà Jovell, el darrer campaner de Baldomà. Aquestes campanes les varen portar a l'església d'Artesa, on hi varen estar molt de temps fins que no se les endugueren a la foneria. Cal recordar que en aquells dies la parròquia d'Artesa era seu d'intendència de les forces republicanes.

Origen de la campana d'obús

L'obús del qual es va extreure la campana de Baldomà va ser recollit a la trencada dels termes entre Baldomà i Vernet, a la Clotada de les Praies, entre la Roureda i els Tossals. Aquesta localització es troba molt a prop d'on va aparèixer l'obús utilitzat per al campanar de Vernet, aproximadament a uns 100 metres de distància, just a la finca del costat. Probablement foren dos obusos llençats a l'hora pel mateix avió.

A l'any 1940, els homes de Cal Susei treballaven de mitjancers a les finques d'en Jaume Anton. Va ser aleshores que el Sr. Josep Valls Trepà –conegut a Baldomà com “lo Susei”– i el seu germà varen topar amb una base metàl·li-

ca mentre cavaven a uns 10 metres de la cabana de la propietat. Al veure que era un obús no digueren res i, aprofitant la migdiada del pare, varen intentar treure'l amb unes sogues; però el pes era tal que, per molt que tibaven les cordes, la bomba no es movia (aquests obusos pesaven 250 kg). Al despertar-se el pare, varen intentar fer-la esclatar encenent-hi un foc a sobre; però l'artefacte no va respondre.

La bomba va ser recollida pel veí de Baldomà conegut com “lo Pinet”, que se l'endugué a una finca seva anomenada Praia. Allí la va desmuntar. Donada la religiositat de la família, va

El Sr. Josep Valls “Susei” davant la cabana d'en Jaume Anton, just en el lloc on va trobar l'obús

portar el cap de l'obús a l'església de Baldomà per a què fes les funcions de campana.

En aquell temps, just acabada la guerra, a la finca d'en Jaume Anton hi havien plantats ceps i ametllers i, com la resta de les finques, era plena de material de guerra i bombes que els veïns havien de fer esclatar amb els fusells recuperats d'aquestes deixalles bèl·liques; els quals, acabada la feina, s'havien de tornar a l'alcalde del poble. El Sr. Josep Valls recorda que a la Font de Sant Pere hi havia caixes plenes de bombes que es varen fer explotar. És freqüent que els joves d'aquella època tinguin senyals, encara avui, d'alguna ferida produïda per les explosions d'artefactes i espoletes, activades mentre jugaven o manipulaven aquests enginyers.

Les campanes actuals

Acabada la guerra, el cap d'obús va fer les funcions de campana fins l'any 1959, en què l'alcalde Josep Galceran Benseny va encarregar la fosa d'una campana de bronze. Des de llavors la campana d'obús va restar al campanar de forma testimonial. Prova d'això és que està desproveïda de corda per a fer-la sonar.

A la nova campana, ribetejada amb un relleu de garlandes, observada des de l'exterior del campanar s'hi pot veure un crucifix. Des del campanar estant s'hi pot llegir la inscripció que diu:

ASUNCIÓN DE NTRA. SRA.
SIENDO CURA PARROCO
D. JOSÉ M. FREIXAS ALOS
PADRINOS
D. JOSÉ GALCERAN BENSENY
SRA. Dª MARIA TORRES DE
GALCERAN
BALDOMÀ 1959

També, a un costat de la campana, s'hi llegeixen les dades de la fosa:
FUNDICIÓN DE SALVADOR

MANCLÚS
INDÚSTRIA, 27
VALENCIA

Aquesta campana amida uns 70 cm de diàmetre a l'obertura de la base i, també, 70 cm d'alçada. El pes s'acosta als 300 kg.

Els últims campaners de Baldomà i el toc de campanes

Entre 1920 i 1925, anys de molta activitat urbanística a la població, en Ton de la Bepa era el campaner de Baldomà. El Sr. Baldomer Porta publicava a *La Palanca* núm. 222, de setembre-octubre de 2000, un panegíric sobre aquest virtuos de les campanes, reclamant l'elaboració per part de l'artista Antoni Borrell d'una estàtua que l'homenatgés. En aquest article hi podem llegir aquest emotiu discurs: *“Hi ha virtuosos del violí, virtuosos del piano, de qualsevol altre instrument, el Ton de la Bepa era un virtuos de les campanes. Les feia parlar, les feia cantar, les feia plorar. Quan tocava a morts fins al que no hagués sentit mai campanes se li hauria encongit el cor; quan tocava a foc o a sometent, els nervis se us posaven de punta, les cames es disposaven a córrer i els ulls cercaven on calia portar auxili; quan es congritava una nuvolada de tempesta damunt de les col·lites madures amenaçant d'emportarse les suors i les esperances dels pagesos, del poble sencer, les campanes aixecaven un clam de protesta i bramaven i lluitaven contra els trons, els llamps i la pedregada seca... I en les festes grosses i llurs vigílies, les dues campanes, amb el contracant del refetó, cantaven i reien, reien i cantaven; us feien sentir ganes de brincar de contents”*.

Durant la conversa que vaig tenir amb el Sr. Porta, em va descriure al Ton de la Bepa com un home senzill, bon pagès i bon pare de família. Al matí tocava a oració, també l'Angelus al migdia i, al vespre, un altre cop oració. A vegades, quan al migdia es trobava llaurant, lluny de l'església, havia d'encarregar-li a la seva dona o a algú altre que li fes el toc. Si era vigília, el repic el feia llarg.

El darrer campaner de l'església de Baldomà abans de la guerra va ser el

Sr. Francesc Trepà Jovell, pare del Sr. Josep Trepà que avui custodia les claus de l'església. El fill encara té gravat a la memòria quan el pare els deixava tocar les campanes, sobretot quan les ventaven; és a dir, fer-les voltar tibant les sirgues de les dues campanes, una a cada mà.

Molts i diversos eren els tocs de campana. Era un amplíssim sistema de comunicació que informava de tota mena d'esdeveniments i necessitats a la població: tocs d'oració, d'oficis religiosos, d'albat, a morts, batejos, tempesta, foc, sometent o “arrebato” i, al llarg de la vuitada anterior al Nadal, sonaven diàriament. En Joan Bellmunt, a la seva obra *Fets, costums i llegendes de la Noguera*, en el capítol corresponent a Baldomà, ens expressa la dita popular encarregada d'indicar el que calia fer: *A toc d'oració, les noies al racó*.

Antigament, a Baldomà hi havia un hospital de pobres, situat en un lloc anomenat la Planteta de l'Hospital que va pertànyer al Sr. Joan Pedrol per allà l'any 1922. La definició d'hospital fa referència a la casa o lloc on hom recollia pobres i pelegrins per un temps determinat. En el nostre cas consistia en una casa amb dos llits per donar acollida als pobres que passaven demanant caritat. Per aquells necessitats d'aixopluc també hi havia un toc de campanes a la vesprada, quan es feia fosc, per avisar-los on estava el poble; ja que la foscor de la nit podia dificultar trobar-lo.

Talment com el far de la costa guia els vaixells, les campanes de Baldomà han guiat la seva gent des de temps antics.

Agraïments

Aquest article no hauria pogut veure la llum si no hagués tingut la gran sort de poder contactar amb persones com el Sr. Francesc Comabella “Perebrescó”, degà del poble i gran coneixedor de la seva història, el qual m'ha descobert anècdotes i racons molt interessants de Baldomà.

A la Sra. Rosalia Brescó per obrir-me l'església, deixar-me-la fotografiar i per les seves explicacions. També al seu marit, el Sr. Josep Trepà Porta, fill del darrer campaner, per acompanyar-

me a dalt del campanar i per la transmissió de coneixements i records que em va facilitar.

A la Sra. Mercè Sellart, amb el seu interès per ajudar-me a localitzar la persona que va trobar l'obús.

Al Sr. Antoni Borrell, que fa temps ja m'havia aclarit curiositats i conceptes sobre el seu poble, per desgranar-me –per a aquest article– la descripció de la seva obra pictòrica a l'Altar Major de l'església.

Al Sr. Baldomer Porta per explicar-me històries de Baldomà, per documentar-me sobre el Ton de la Bepa i, sobretot, per ajudar-me a la localització del

descobridor de l'obús.

I finalment, al protagonista d'aquesta història: el Sr. Josep Valls Trepapat "Susei", el qual a l'any 1940, amb el seu germà, varen localitzar la campana que, 63 anys després, encara penja al campanar. Li agraeixo, el seu temps, les seves captivadores explicacions i, sobretot, el haver-me acompanyat just al punt on va trobar l'obús.

A tots ells els hi expresso el meu sincer agraïment.

*Text i fotografies:
Ramon I. Canyelles
www.artesadesegre.net*